

BONNIE G. SMITH • Dünya Tarihinde Kadınlar

BONNIE G. SMITH kadın ve toplumsal cinsiyet tarihi, tarihyazımı, Avrupa ve dünya tarihi alanlarında yirmiden fazla kitabın ve çok sayıda makalenin yazarı, editörü ve ortak yazarıdır. Rutgers Üniversitesi'nde karşılaştırmalı feminizm tarihi de dahil olmak üzere Kadın Çalışmaları dersleri vermektedir.

Women in World History. 1450 to the Present

© 2020 Bonnie G. Smith

Bu kitabın yayın hakları Kalem Ajans aracılığıyla
Bloomsbury Publishing Plc'den alınmıştır.

İletişim Yayınları 3503 • Tarih Dizisi 188

ISBN-13: 978-975-05-3777-6

© 2024 İletişim Yayıncılık A.Ş. / 1. BASIM

1. Baskı 2024, İstanbul

EDİTÖR Melike Işık Durmaz

KAPAK Suat Aysu

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Nebiye Çavuş

DİZİN Mehmet Atala

BASKI Ayhan Matbaası · SERTİFİKA NO. 44870

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31-41

Bağcılar 34218 İstanbul Tel: 212.445 32 38

CİLT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 45003

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6

Bağcılar 34218 İstanbul Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 40387

Cumhuriyet Caddesi, No. 36, Daire 3, Seyhan Apartmanı,

Harbiye Mahallesi, Elmadağ, Şişli 34367 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

BONNIE G. SMITH

Dünya Tarihinde Kadınlar

1450'den Günümüze

Women in World History

1450 to the Present

ÇEVİREN

Merve Öztürk

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....	7
GİRİŞ	9
1 ÜRETEN VE ÇOĞALTAN HAYATLAR (yaklaşık 1450-1600).....	25
2 ERKEN MODERN İKTİDAR YAPILARI	59
3 KADINLARIN HAYATLARINI TAHAYYÜL ETMEK (1450-1700)	91
4 BAĞLANTILI BİR DÜNYADA ÜRETKEN HAYAT (1500-1750)	123
5 NÜFUS, FİKİRLER VE ÇALIŞKANLIK DEVRİMİ (1600-1800).....	157
6 İSYANLAR, DEVRİMLER VE YENİ DEVLETLERİN DOĞUŞU (1650-1830).....	189
7 KÜRESEL BİR TOPLUMDA SANAYİLEŞME VE EMEK (1800-1914)	221
8 MODERNİTENİN CAZİBESİ (1830-1914).....	253

9 GENİŞLEYEN İMPARATORLUKLAR, KARŞI GELİNER İMPARATORLUKLAR (1870-1914).....	287
10 KÜRESEL SAVAŞ (1914-1945).....	321
11 YENİ ULUSLAR YARATMAK, KADINLARI SÖMÜRGEŞİZLEŞTİRMEK.....	353
12 YÜKSEK TEKNOLOJİ ÇAĞINDA KADINLARIN KÜRESELLEŞMESİ.....	385
<i>DİZİN</i>	417

TEŞEKKÜR

Bu kitap, modern zamanlarda cinsiyet ve dünya tarihi üzerine son çalışmaları da dahil ederek, dünya kadınlarının kronolojik tarihini yazma denemesi olarak kadın ve cinsiyet tarihi alanındaki öncü bilim insanları tarafından geçtiğimiz yarım yüzyılda üretilen olağanüstü araştırmalara dayanıyor. Çok sayıda harika çalışma ortaya çıktığı ve bu kitap, önemli editörler tarafından karar verilen sayfa sınırlamasıyla birlikte bir sentez olduğu için, *Dünya Tarihinde Kadınlar*, kadınların geçmişinin ancak bir kısmını kapsayabiliyor.

Bu süre zarfında, Dekan Mary Hartman gibi “bazı şeyleri mümkün kılan” insanlar sayesinde kadınların tarihi alanının geliştiği Rutgers Üniversitesi’nde çalışma şansını buldum. Tüm Birleşik Devletler’deki ve dünyadaki bilim insanları da çalışmalarını ve içgörülerini paylaştılar. Ferasetleri ve derin bilgileriyle sürekli şaşırtan çalışmalar üreten eski öğrencileri de unutmamak gerekir. Kitap uzunluğundaki taslakları yakında ortaya çıkacak iki genç akademisyen –Nova Robinson ve Shikha Chakraborty– güncel bilgilerime katkı sağladılar. Herkesi tek tek adıyla saymaya devam etmek güzel olurdu ama aynı zamanda birkaç kitap önce bir şekilde teşekkürler kısmında yer almayan Daniel Sherman’da olduğu gibi önemli bir ismi unutmama

korkusu da söz konusu... Olağanüstü arkadaşlarıma, geçmişteki öğrencilerime ve araştırmacılara, sonsuz ve gönülden teşekkür ediyorum. Yüzlerinizin ve kitaplarınızın şu anda hatırımda yavaşça süzüldüğünü ve minnet uyandırdığını unutmayın.

Bu işi ilk yüklenen ve bitmesi için baskı yaparken gecikmelere müsaade eden Bloomsbury editörlerine teşekkür ediyorum. Bloomsbury ve Newgen'deki etkili ve gerçekten ehil üretim ekibi, özellikle de Kalyani, kitabın ortaya çıkmasını sağladı. Benim güzel ailem, en başta da tarihi herkesten iyi bilen ve bilimi canlı kılmak için harika biçimde çalışan Donald Kelly aşkla nefes alıp veriyor.

Bu kitap, çok sevilen ve sevgi dolu görümcem Beverly Graziani Sullivan ve erkek kardeşim William W. Sullivan'ın (1948-2018) anısına ithaf edilmiştir. Var oluşunun zarafeti kadar kaybının kederi de sonsuzdur...

GİRİŞ

Bu kitap, geçtiğimiz beş yüzyıla yayılan dünya kadınlar tarihini tek bir hikâyede sunuyor: 17. yüzyılın meşhur Çinli kadın yazarlarını ve 1930'ların onlar kadar meşhur Çinli film yıldızlarını, Hint prenseslerini, mütevazı ve cahil, kendi kendine okumayazma öğrenen köylü kadınlarını anlatıyor. Erken modern dönemlerdeki Rus imparatoriçeleri, 1940'ların Sovyet savaşçı pilot kadınlarıyla birlikte yer alıyor; Amerikan yerlisi kadın şeflerle birlikte siyah ve beyaz Amerikalı aktivistler güçlerini ortaya koyuyorlar. Bu kitap aynı zamanda kadın dokumacılar, şifacılar, köleler, patronlar, sanatçılar, seks işçileri, anneler, protestocular ve modern hükümet liderlerinden oluşan bir mozaği sunuyor. Kadınların tarihinin zenginliğini yansıtmak için ciltler dolduracak bir çalışma gerekir. Bu kitap, son beş asırdır kadınların tüm ürettiklerinin ve tecrübe ettiklerinin yalnızca çok ufak bir kısmı...

Okulda öğretilen tarih; savaş, “keşif”, endüstriyel gelişme ve yeniliklerin ardından hep daha fazla savaşın geldiği, tamamen erkeklere ait bir geçmişti yansıtır. Bize unutmayalım diye öğretilenler, askerlerin, generallerin, politikacıların, şehitlerin, hainlerin, işçilerin, tiranların, işadamlarının, yazarların, filozofların, astronotların, aktivistlerin, dehaların isimleridir ve bun-

ların hepsi de erkektir. Genellikle çocuklarının ve hatta varsa evcil hayvanlarının isimleri de dahil olmak üzere erkeklerin hayatlarını detaylıca biliriz. Erkeklerle özgü hikâyeler, bilgece sözler, savaşlar, bildiriler, siyasi kararlar, uygunsuz davranışlar, erkeklerin yaptıkları okumalar ve en sevdikleri müzikler, onlara canlılık kazandırmak için biyografilerini ve hatta ders kitaplarının sayfalarını doldurur. Tarihteki erkekler genellikle tüm ayrıntılarıyla anlatılan karakterlerdir: Mesela İkinci Dünya Savaşı'ndaki General George Patton'ın garip bir kişi olduğunu ve disiplinden fena hoşlandığını hatırlıyorum. Delhi İmparatoru Cihangir, uyuşturucu ve alkol düşkünüydü; Aztek Kralı Montezuma ise Azteklerin kana susamış yapısına rağmen son derece temkinliydi. Peki, önde gelen kadın şahsiyetlere dair bilgimiz bu denli detaylı mı, yoksa provokatif mi?

Bu kitaptaki hikâyelerde, hoş ve alışılmadık tarihî karakterler başrolde yer alıyor – alışılmadık, çünkü onlar kadınlar ve kızlar... Dünya tarihinde önemsiz sayılan kadınlar hakkında, hatta önemli olanlar hakkında bile çok az şey biliyoruz ama bazıları hatırlanmaya değer olmaktan fazlasını ifade ediyor. Örneğin birçok hükümdar gibi geniş bir hareme sahip olan Afrikalı savaşçı Kraliçe Nzinga (gerçi onun haremdekiler erkekti), Portekiz'e karşı çıkmış ve kendi devletinin iktidarını korumak için çok sayıda bölgesel ve uluslararası liderle anlaşmalar yapmıştı. Komşu kabilelere bile göz koymuştu. Çoğu birer hareme sahip olan silahlı kadınlar, tarih boyunca koruyucu ve savaşçı olmaya devam ettiler, ta ki 21. yüzyılda Libyalı lider Muammer Kaddafi için tamamen kadınlardan oluşan güvenlik güçleri haline gelene dek... Doğrusu kadın savaşçılar her zaman vardı. Peki neden onlar hakkında çok az şey biliyoruz? Erkek savaşçılar kadın savaşçılardan daha önemli olduğu için mi, yoksa basitçe bilindik tarihsel anlatılara kadınları nasıl dahil edeceğimizi bilmediğimiz için mi? Kaddafi'nin tamamen kadınlardan oluşan muhafızları, tarihsel şahsiyetler olmaktan ziyade artık unutulmaya başlamış heyecan verici karakterler haline gelmiş durumda.

Bununla birlikte, herkesçe kabul gören tarihimizde sorgulayacağımız çok şey var. Örneğin savaşın cephe gerisinde silah,

yemek ve başka araçlar tedarik eden muazzam bir destek ağı bulunur. Bu destekçi kadın topluluğu sadece ordulara yardım etme konusunda değil, ölen ya da malul savaşçıların yerini alacak yeni çocuklar dünyaya getirmek için de hayati önemde olmuştur. Asırlar boyunca böyle ihtiyaçlar her zaman var oldu; fakat hiçbir zaman, bu kitabın kapsadığı dönemde, yani birçok türde fethin yaşandığı ve çarpışmada kaybedilen hayatların, topluluğun refahı ve hatta varlığı için bir tehdit haline geldiği dönemdeki kadar önemli olmadı. Yine de savaş tarihi, yalnızca 20. yüzyılın başında savaşın topyekûn hale geldiğini –yani erkekler kadar kadınların da benzer şekilde seferber edildiği bir savaş olduğunu– iddia eder. Bu destek ağının, özellikle de hükümetlerin sağlık, yemek ve çamaşırhane hizmetleri sunmadığı günlerde kadınların iâşe işinde çok sıkı çalıştıkları gibi bir gerçeğin neden tarih kitaplarına girmediği bir muammadır. Yüzyıllar önce, Amerikan yerlileri arasında erkeklerinin savaşa gidip gitmeyeceğini belirlemede kadınlara büyük söz hakkı düşüyordu. Bunun gerekçesi, kadınların silahları tedarik etme ve söz konusu savaşçıların yaralarının bakımı işlerini üstlenmesiydi. Atlantik köle ticareti döneminde, Afrikalı otoritelerin elinde tutulan Afrikalı kadın kölelerin Afrika ordularını beslediklerini ve insanlarla birlikte yine aynı köle tüccarlarına satılan malzemeleri üretebildikleri için erkek kölelere nazaran daha az sattıklarını neden pek de bilmediğimizi sorgulamamız gerekir.

Tarih kitaplarında kadınların hikâyelerinin yer almaması, tarihin “cinsiyetlendirilmesi”ni uzun süredir deneyimlediğimizi gösteriyor. Bu ne anlama geliyor? İlk anlamı şu: Tarih, *herkes* hakkında olduğunu iddia eder. Örneğin Birinci Dünya Savaşı’nda (1914-1918) ya da 1980’lerde Sovyetler Birliği’nde yaşanan kıtlığa dair bir ifade, insanların temel gıda maddeleri için saatlerce kuyruklarda bekledikleri şeklinde yorumlanabilir. Fakat aslında kuyrukta bekleyenler çoğunlukla kadınlar olmuştur. Birinci Dünya Savaşı çıktığında, hükümet binaları önündeki kalabalıkların savaş ilanını sevinçle karşıladığı sıkça söylenir. Oysa resimler, genellikle geniş kitleler halindeki erkekleri göstermektedir. Ya da “yalnızca sınavları geçen adaylar kamu

hizmetinde çalışabiliyordu” denir, oysa o zamanlar kadınların sınavlara dahi girmelerine izin verilmediği gerçeği es geçilir. Dünyadaki herhangi bir ülkeye 1893’ten önce demokratik demek, gerçekte yalnızca erkeklerin –çoğunlukla da beyaz olanların– seçimlerde oy kullanabildiği bir dönemde, böylesi bir ifadenin evrensel bir doğru olduğunu varsaymak anlamına gelir. Simone de Beauvoir’ın belirttiği gibi, erkekler evrensel, kadınlarsa [dışlanmış] ötekidir. Dışlanmışlıkları çok belirgindir, normal olarak algılanır ve bundan söz etmeye gerek bile görülmez.

Cinsiyet, kadınlar için ikame bir terim değil mi? Geçmişe dair anlatıların çoğunda kadınlar yer almazken, tarih nasıl “cinsiyetlendirilmiş” olabilir? Günümüzde, toplumsal cinsiyetin hem erkekler ve kadınlar, hem de erkeklik ve kadınlık için geçerli olduğu fikri egemen. Bu çift, birbirinin zıddı olarak görüldükleri için birbirleriyle ilişkilendirilirler; fakat bu, hiyerarşi içeren bir zıtlıktır: Bir terim (genellikle “erkeklik”) güce sahipken, diğeri (genellikle “kadınlık”) değildir. Dolayısıyla anlatılarda kadınlar yer almadığı için erkeklerin gücü görünür hale gelmişse, işte o zaman tarih cinsiyetlendirilmiş demektir. Tarihte yalnızca erkekler önemsendiğinde, o tarih cinsiyetlendirilmiş olur.

Tarihte kadınlar üzerine birkaç görüş

Tarih boyunca kadınlar gündelik hayatla ilgili fikirlerini, önemsedikleri şeyleri ve endişelerini açıkladıkça, bazı yazarlar da kadınların sesine dikkatlerini vermeye başladılar. 2015 Nobel Edebiyat Ödülü’nü kazanan Svetlana Aleksiyeviç, tüm Doğu Avrupa’da insanların gündelik konuşmalarını yansıtırken tam da bunu yapıyordu. İnsanların sohbetleri ilgi çekici veya önemli olmamakla beraber, konuları çok çeşitliydi: sosis fiyatları, sevdikleri ve nefret ettikleri liderler, bu veya şu lidere olan özlemleri ya da verdikleri siyasi kararların nedenleri. Aleksiyeviç için sokaktaki kadınlar bir “koro”ydu. Kadınlar müdahildi: Onlarla konuştuğunda, 1986’da Ukrayna’da yıkıcı sonuçlara sebep olan nükleer santral patlamasının gerçekleştiği Çernobil’de sıradan insanların enkazları nasıl elleriyle kazdıklarını öğrenmişti.

1989'da komünizm yıkılmadan önce mutfak masalarının etrafında oturup hangi kitapları okuduklarını konuşurlardı. Sıradan insanlar baleye gider ve performansları değerlendirirdi. Komünizm sonrası dünyada ise kitap okumak için zaman yoktu: Para kazanmalı ve bir şeyler satın almalıydı.

İnsanlar uzunca bir zaman boyunca “biyolojinin kader olduğuna” inandılar, özellikle de söz konusu olan kadınlarsa... Çünkü sadece kadınlar fiziksel olarak çocuk doğurabiliyor ve onları bedenleriyle besleyebiliyorlardı; bunu yapmak kaderleriydi ve tüm hayatları boyunca aileleri için çiftliklerin bakımını üstlenerek gıda tedarik etmeye devam ettiler. Onlar, kadın olarak, doğurdıkları çocukları ve buna ek olarak ailedeki geri kalan herkesi giydirmek zorundaydılar. Birçok durumda, barınma koşullarını sağlayarak onları bedenen de korumaları gerekiyordu; tıpkı Amerikan yerlisi ve Moğol kadınların yaptıkları gibi... Ailelerindeki hasta veya yaralılarla ilgilenmek de kadınlara düşüyordu; aynı zamanda yetişkinlik görevlerini nasıl yerine getireceklerini öğrenmeleri için gençleri yetiştirmek de onların işiydi. “Kadınsı” görevlerin listesi uzadıkça uzuyor, fakat bu görevler tarihin bir parçası olmaktan ziyade “doğal” görülüyordu.

1949 tarihli *İkinci Cinsiyet* kitabında Fransız filozof Simone de Beauvoir, kadınların zorunlu biyolojik kaderi fikrine karşı çıktı. Kadın doğulmaz, kadın olunur diyordu. Biyoloji kadının kaderini belirlemiyordu; buna ek olarak, bazı modern düşünürlere göre kadın olmanın tek bir yolu olmadığı gibi, biyolojik olarak dişi doğanlar için yetişkinliğe geçerken verili tek bir kader de yoktu. Okuduğumuz tarih, Beauvoir'ın felsefesinin ve günümüzdeki çok sayıda feministin mesajını destekliyor. Bu tarih, tanrıçalıktan köylü olarak çalışmaya ve kraliyet savaşçılığına kadar uzanan bir yelpazede, geçmişte kadınların hayatlarının birbirinden ne denli farklı olduğunu gösteriyor. Kimileri kutsal kurban olmak için seçilmişken, diğerleri seks işçisiydi. Onlar icracı, doktor, madenci ve mucitlerdi. Dolayısıyla herhangi bir tarih anlatısını okurken, yazarın biyolojinin kader olduğu fikrine inanıp inanmadığını ve krallar, tüccarlar, hizmetkârlar, köylüler gibi tarihin faileri olarak hizmet edenlerin

de buna inanıp inanmadığını sorgulayabiliriz. Başka bir deyişle tarih, kadınların o kadar farklı hayatlar sürdürdüğünü gösteriyor ki –bazı durumlarda erkeklerin sürdürdüğü hayatlara benzer ve hatta birebir aynı hayatlar–, biyolojinin kadın ya da erkeklerin hayatlarını belirlemedeki gücü kuşku uyandırıcı hale geliyor. Her ne kadar biyolojik doğalarına *dair* fikirler bu tarihi etkilemiş olsa da, kadınlar tarihte kimliklere şekil vermiştir.

Tarihsel terimleri ve kavramları öğrenmek

Savaş ve siyasete dair alışlageldik tarih anlatılarımız da dahil olmak üzere, pek çok konu gibi kadınların tarihi de onu anlamamıza yardımcı olacak bazı özel terimlere sahiptir. Kadınların tarihi söz konusu olduğunda “patriyarka” ve “faillik” (*agency*) gibi kavramlar özel olarak ele alınmasa ya da kadınların hayatlarının tarihinde detaylı bir şekilde kullanılsa bile, bu terimlerden bazıları ana fikri genel olarak anlamak için bir arka plan işlevi görebilir. Yine de kadınların geçmişi hakkında okurken bunları akılda tutmakta fayda var. Kadınların geçmiş zaman hakkında sordukları bazı tarihsel sorular var; örneğin hayatın nasıl değiştiği ya da zamanla değişip değişmediği gibi... Siz okur olarak, 1600’lerden 2000’lere üremenin ve cinselliğin nasıl değiştiğini değerlendirmek için farklı ülkelerden örnekleri kullanabilirsiniz. Kadınların failliği hakkında bilgi sahibi olmak ya da kesişimsellik olarak adlandırılan bir süreçte ırk ve dinin iç içe geçerek sosyal ve politik koşulları nasıl etkilediğini bilmek isteyebilirsiniz. Bu genel terimlerin bazıları aşağıda yer alıyor; daha özel terimlerin çoğu da bölüm sonlarındaki sözlükçelerde yer alıyor. Bu bir tarih kitabı olduğu için zaman içinde süreklilik ve değişim fikirleriyle başlayacağız. Böyle başlayacağız çünkü okurlar sık sık “Her zaman böyle miydi?” diye merak ediyor.

Zaman içinde süreklilik ve değişim. Bu kitap kadınların tarihini bir “cinsiyet” tarihi bağlamında ele alan diğer kitaplardan ayrılıyor. Öncelikle değişimi zaman içinde takip ediyor; hikâye, ilk bölümde “Bir varmış bir yokmuş”tan başlıyor, son bölümde “Nasıl sona erdi ve şu an nasıl?” sorusunu soruyor. Bazı ki-

taplar, örneğin bir bölümde aileye, diğer bölümde işe, bir başkasında cinselliğe bakar. Bu kitap (örneğin) cinselliği, aileyi, işi aynı bölümde ele alıyor ve daha sonra zaman içinde nasıl değiştiklerini ya da birkaç değişiklikle nasıl aynı kaldıklarını gösteriyor. Amacımız, zaman içinde değişimi göstermenin yanı sıra tarihin herhangi bir döneminde işin, cinselliğin, politikanın ve diğer konuların birbiriyle nasıl kesiştiğini de göstermek. Bugün ailenin ve işin eşzamanlı yürütülmesinin kadınlar için zor olduğunun dile getirildiğini biliyoruz. Kadınların hayatlarının farklı cephelerini nasıl deneyimlediklerini ve yaşam standartlarının bölgeden bölgeye nasıl farklılaştığını ve tabii zaman içinde nasıl değiştiğini göstermeyi hedefliyoruz. Yani cinsellik politikalarının ve iktisadın bir dönemden diğerine dönüşümünü araştırarak, konuların birbirini –örneğin iktisadın cinselliği ya da savaşın aile hayatını– etkileyip etkilemediğini değerlendirebiliriz. Böylesi etkileşimlerin karşılıklı değişimden ziyade süreklilik gösterdiği sonucuna varabiliriz.

Değişim ve süreklilik tarihsel kategorilerdir, ama aynı zamanda feminizme, siyasi haklara ve ekonomiye dair meselelerdir. Gelişimin ve ilerlemeye dair inancın merkezinde politikanın yer aldığı bir dünyada yaşıyoruz. Tarih çoğu zaman bu gelişimi kaydeder, dünyanın daha iyiye gitmesinin peşindedir. Kadınların tarihinde herhangi bir değişiklik olduğunda, bunun kadınlar için daha mı iyi yoksa daha mı kötü olduğunu sıklıkla sorarız. Tarihçiler bazen örneğin Ortaçağ'ı kadınlar için “altın çağ” olarak görürken, diğerleri “kötü eski günler” olarak adlandırır. Geçmişte insanlar işlerin iyiye gidip gitmediği konusunda endişeleniyorlardı; kadınlar örneğin ekmeğin fiyatı onlara göre olması gerekenden daha fazla arttığında ayaklanıyordu. Savaş zamanlarında olduğu gibi yaşam koşulları kötüleştiğinde ve fiyatlar fırladığında, süreklilik kırılmış gibi görünüyor, aktivizme ya da antisemitizme veya yabancı karşıtlığı duygusuna yahut ırkçılığa yol açabiliyordu.

Patriyarka. Çok eski bir terim olan “patriyarka” ile devam edelim. Babaların hâkimiyetini ya da Latince *patria potestas*'ı betimleyen terimin tarihi yüzyıllar öncesine uzanıyor. 1960'la-

rın sonu ve 1970'lerdeki kadın hareketiyle birlikte kadınların tarihi öne çıktığında anahtar bir terim olarak çığır açtı ve feministler patriyarkayı hâlâ hayatlarındaki etkili bir güç olarak görüyorlar. Kadınların tarihi ilk kez tarih müfredatına girdiğinde, sorulardan biri, erkeklerin neden kadınların banka hesabı açamayacaklarını ya da kendi başlarına ev kredisi talep edemeyeceklerini düşünecek kadar egemen olduklarıydı. Bu kitabın anlatısının başladığı tarihte (y. 1450), erkekler eşlerini ve çocuklarını öldürme yetkisini haizlerdi ama egemenlikleri de daha az göze çarpıyordu. Doğu Asya'nın çoğunda işleyen antik Konfüçyüsçü davranış kuralları itaat ve saygı hiyerarşisi yaratmıştı. Bu hiyerarşide baba ve en büyük oğul en üstte yer alıyordu. Sonuç olarak onlara itaat ediliyor ve onurlandırılıyorlardı. 19. yüzyıla kadar Güney Asya'nın büyük bir kısmını elinde tutan Babür İmparatorluğu'nda, imparatorun annesinin adına yeterince önem verilmiyordu, öyle ki herhangi biri öğretilen diye bir yere bile yazılmamıştı. Fransa'da bir kadın, kraliyet vârisi olamıyordu; ünlü imparator Napoléon'un kanunlaştırdığı yasa, evli kadınları mülk edinme hakkından mahrum bırakmış ve gelirlerini, topraklarını ve diğer varlıklarını tamamen kocalarına vermişti. Bu durumda patriyarka ya da "babaların hâkimiyeti", ücretli bir işte çalışsalar bile kadınların maddi kaynaklara sahip olmamalarına dayanıyordu. İlerleyen sayfalarda, hâlâ erkeklerle aile fertlerini öldürme izni veren yasal koşulları da göreceğiz.

Saygıdeğer kadınlar ve kadınların sesi. Her şey üzerine çalışamayacağımıza göre, hangi kadınları araştırmak istiyoruz? Biyografik ilgiyi her zaman kraliçeler ya da "saygıdeğer" kadınlar çekmiştir. Bunun bir nedeni, daha önce bahsettiğimiz gibi, hayatlarının yazılı kayıtları olmasıydı. Bu, doğru bir tarihyazımına yardımcı oluyordu. Dahası hükümdarlar ve eşler olarak dönemlerinin sözlü tarihlerinde mevcutlardı. Azizeler ve kötü şöhretli kadınlar da tarihte karşımıza çıkardı. Şimdi hükümet, endüstri ve basın kayıtlarının çoğalmasıyla tüm bunlar değişti. Halk eğitiminin yaygınlaşması sayesinde daha çok kadın günlük tutmaya başladı; göreceğimiz gibi, kölelikten kaçan Amerikalı Harriet Ann Jacobs (mahlası Linda Brent, 1813-1897) ya

da Brezilyalı gecekondü sakini Carolina Maria de Jesus (1914-1977) gibi en fakir kadınlar bile günlüklerini ve anılarını yazıyorlar. Geçtiğimiz yüzyıllarda milyonlarca sıradan kadın, hayat standartlarını, işgalleri, tutuklamaları, soykırımları ve baskıcı politikaları protesto etti. Uzun saatler çalıştılar, doğum kontrol hapı da dahil olmak üzere ilaç testlerinde kullanıldılar ve çoğu insanın haberdar olmadığı yöntemler ve prosedürler buldular. Tüm bunlar, birkaç ayrıcalıklı kadından ziyade dünya tarihindeki azımsanamayacak sayıda kadına odaklanmamız gerektiğini gösteriyor.

Yine de çok sevilen birkaç yazar, sadece kadınların hayatlarına ve eylemlerine odaklanırsak, genel olarak yalnızca tarihin en kötü özelliklerini çoğaltacağımıza inanıyor: Savaş ve katliamlar üzerinden insanların duygularını kamçılamak; kusurlu, hatta suçlu insanları gerçeküstü veya kahraman haline getirmek ve eylemlerini icra ederlerken insanların tamamen mantıklarıyla hareket ettiklerini farz etmek gibi hatalar... Kimileri kadınlara erkekler kadar önem vermenin bir sonuç vermeyeceğini düşünüyor. Erkek tarihin kronolojisi için de aynı şey geçerli. İyi bir hikâyede tarih hep mutlu ya da tatmin edici sonlara varır.

Oysa kadınların tarihi eleştirel olmalıdır – yani erkeklerin tarihinde olup biten her şeye muhalif biçimde işlemelidir. Bu sadece kadın kahramanlar yaratmak anlamına gelmez. Bu tarih, kadınlar hakkında yazmak yerine daha çok belki erkeklerin yazdıklarına doğrudan eleştirel yaklaşarak, onların açıkça ifade edilmemiş gücüne dair anlatıyı yıkan bir hikâyeye anlatmalı ve bu anlatının tam da cinsiyetli ve kusurlu doğasını didik didik etmelidir. Kadınların yer aldığı ilerleyen sayfalar, kadınların tarihinin başlı başına bir eleştiri olduğunu öne sürerken, bir yandan da tüm bu süre boyunca bildiğimiz şekliyle erkeklerin tarihiyle ilgili sorunların ilk elden yanıtlarını sunan farklı karakterleri içeriyor.

Faillik. Kadınların geçmişteki başarılarını ve sürdürdükleri hayatları, yeni nesiller yarattıklarını düşününce, onların tarihsel failer olduklarını söyleyebilir miyiz? Tarihsel bir fail, değişiklikler gerçekleştiren ya da topluluğun hayatını devam ettirendir.

Bir kadın fail, okuma-yazma öğrenebilir, böylece daha iyi ibadet edebilir ya da daha ruhani bir insan olabilir; böylece topluluğunu kasırgalardan, kuraklıktan ya da açlıktan koruyabilir. Kraliyet ailelerindeki kadınlar sıklıkla oğullarını hükümdar olmak üzere yetiştirirlerdi ya da bazı imparatorluklarda oğullarının becerilerini destekleyip onların iktidara gelmesine yardımcı olacak bir ağ kurar ve hükümeti kontrol altında tutarlardı. Dolayısıyla kadınların failliği, gündelik görevleri yerine getirmekten şiir yazmaya, satmak için mısır depolamaktan bir muhalife suikast düzenlemeye kadar birçok farklı şekilde ortaya çıkabilir. 18. yüzyıl Peru'sunda çeşitli noktalarda kendi gruplarıyla ya da erkeklerle birlikte İspanyol yönetimine karşı ayaklanan kadınlar gibi, pek çok kadın bir araya gelerek yankı uyandıran değişimlerin aracı olabilmıştır. 20. yüzyılın başındaki feminist gösteriler ve 2010'larda tüm dünyadaki kadın yürüyüşleri benzer şekilde kitlesel failliğinin ifadeleri oldu. Geçen yüzyılda kadınların kendi doğurganlıklarını kontrol etmesi de, bu kontrolü elde etmek için harekete geçmelerinin, dolayısıyla fail olarak varlıklarının bir sonucu olarak karşımıza çıktı. Şiddet eylemleri de üstlenmeye kararlı oldukları bir eylem biçimi olarak görülebilir.

Kimileri faillik fikrini sorguluyor ve bu kitabın okurları da dünya çapında ve yüzyıllar boyunca birçok kadın girişiminin özgür iradeleriyle hareket eden failler tarafından üretilip üretilmediğini soracaktır. Karşı argüman, kadınların birer birey olarak hayatlarının akışını belirleyen toplumsal, iktisadi ve siyasi bir dünyaya atıldıkları olacaktır. Kadınlar otantik veya özgün düşünürler olmaktan ziyade, toplumsal âdetlerin ve protesto geleneklerinin uygulayıcıları, çocuk yetiştirmeye dair topluluk kodlarına bağlı ve heteroseksüellik (ya da homoseksüellik) normlarının tarafı olarak görülüyorlar. Doğrusu, bir görüşe göre modern zamanlarda iktidar veya faillik, insanlar vasıtasıyla hayat bulur; iktidar ağlar içinde işler, hükümet ya da herhangi bir tiran tarafından değil de onu icra eden bireyler vasıtasıyla uygulanan toplum ve yaşam koşullarının bir parçasıdır. Buna göre, daha önce de belirttiğimiz gibi, içsel yapımızın parçası olan çok sayıda kural ve geleneğe itaat etti-

ğimiz gibi iktidarı da icra ederiz. Bu düzenleyici içsel iktidar din, aile yaşamı, cinsel kimlik, statü, ırk ve cinsiyet formlarında, herkesin içinde ve dışında akar. Bu tarz bir düşünme şekli –kadınların ya da başka herhangi birinin– faillik argümanlarını zayıflatır. İnsan, iktidar akımlarıyla hareket eder: Örneğin feminizme, cinsel özgürleşmeye ya da kadınların ekonomik katılımına doğru yönelir. Bu tarz bir düşünme şekline göre, faillik bir anlamda naiftir. İnsanları, tüm eylemleri ve dolayısıyla da faillikleri üzerinde kontrol sahipleriymiş gibi gören, çağdaş ve yanlış bir düşünme şeklinin ifadesidir. Kadınların fail olup olmadıkları ya da kural ve düzenlemelerden oluşan bir hattı takip edip etmedikleri, ilerleyen sayfalarda kadınların tarihi hakkında okudukça değerlendirilecek bir soru. Siz okurlar, buna kendiniz karar verebilirsiniz.

Kesişimsellik. Toplumda erkeklik ve kadınlık görevlerini açık ve farklı olarak belirleyen ayrımlar hâlâ mevcut. Kadınlar ve erkekler toplumda her zaman farklı sosyal ve ekonomik statülerdeydi. Arkeologların keşfettiği buluntulara göre bin yıl boyunca boyları ve vücut sağlıkları bile birbirinden farklıydı. Bu bulgular, ilk dönemlerde kadın iskeletlerinin erkeklerinkiyle aynı boyutta olduğunu gösteriyor. Günümüze yaklaştıkça, kadınların boyutları erkeklere göre küçülmüştür. Bu, yüzyıllar boyunca kadınların erkeklere nazaran daha az gıdaya eriştiklerini ve daha az beslendiklerini gösterir. Bundan ve yazılı kanıtlardan yola çıkarak, köle veya özgür insanlar olmalarına göre artan ölçülerde, kadınların sınıf ve kast ayrımının yanı sıra birçok etkisi olan cinsiyet ayrımcılığına da maruz kaldıklarını görürüz. Kadınlığın cinsiyeti, geçmişte olduğu gibi bugün de birçok ayrım ve güç kategorileriyle (örneğin statü, sınıf, ırk, din, özgür ve özgür olmayan) iç içe geçmiştir. Kategorilerin bu iç içe geçmiş doğasına kesişimsellik denir; yani ayrım kategorilerinin kesişmesi... Kesişimsellik olguları –yani birbirini etkileyen birçok ayrım– birçok kadın grubunun deneyimi ve bireysel deneyim olarak bu kitabın bölümlerinde karşımıza çıkacak.

Modern ve modernite. İlerleyen sayfalarda moderniteyle ilişkilendirilen eğilimlere ve hareketlere kadınların da katıldığı

nı göreceksiniz: küresel ticaret, endüstriyel üretim, yükselen okuryazarlık ve eğitim, siyasi reform, insan ve yurttaşlık hakları, cinsel reform, üreme kontrolü ve eşit haklar için feminist arayış. Modernite karmaşık bir kavramdır ama kadınların tarihi açısından önemlidir, çünkü kadınlar genellikle geri kalmış görülürler. Geri kalmış olarak tahayyül edildiklerini zaten bolca göreceğiz. Geri kalmışlık terimi aynı zamanda Batı'nın ötesindeki insanlarla ilişkilendirilir, yani Kızılderililer de dahil olmak üzere sömürgeleştirilen yerel halklarla ya da diğerleri kadar teknolojiye sahip olmayanlarla. Bazen Hıristiyanlık dışındaki ibadet şekillerini uygulayan insanlar için de geri kalmış denir. Geçen yüzyıldan günümüze dek Avrupalılar ve Birleşik Devletler vatandaşları ve yetkililer, uzaktaki halkları, kadınlara eşit davranmadıkları ve geri kalmış oldukları suçlamalarıyla kontrol altına almayı meşrulaştırdılar. Basın, 21. yüzyılda Afganistan'da başlayan ve devam eden savaşta Afgan kadınların erkekler tarafından baskı altında tutulmasına odaklandı. "Afgan vahşiliğine" ve modern değerlerin noksanlığına işaret ediliyordu. Neredeyse bir yüzyıl önce de Britanyalılar ve Fransızlar sömürge halklara daha fazla hak tanımamayı, bu halkların kadınları içine hapsedtikleri geri kalmışlıkla açıklıyordu. Bu yüzden sömürge ülkelerdeki erkekler ve kadınlar, kadınların eğitimine ve diğer kurumları geliştirmeye yöneldiler. Diğer ırkların mensupları da geri kalmış ya da çağdışı olarak nitelendiriliyordu. Her ne kadar moderniteyi teknolojik gelişme temelli görsük de, aslında modern olmak çoğunlukla diğerlerini baskı altında tutmayı meşrulaştıran bir propaganda aracı olmuştur. Baskı ise, kadınları geri kalmışlığın kanıtı olarak kullanarak cinsiyetlendirilmiştir.

Yine de soru hâlâ yanıtız: Modern ve geri kalmış ne demektir? Avrupa ve Birleşik Devletler dışında kalan ulusların erkeklerinin kadınlara davranışlarının "geri kalmış" olarak nitelendirilmesi tuhaf. Ortadoğu'daki birçok kadının 19. yüzyılda Birleşik Devletler ve Avrupa'daki kadınlardan daha fazla hakkı vardı. Örneğin Batılı kadınların izni yokken, onlar mülk edinebiliyorlardı. Peki modernite teknolojiyle mi alakalı? Bengal'deki bir kadının 1905'te güneş enerjisiyle ilgili yazdığım göreceğiz; aynı

zamanda, estetik ameliyat uygulaması, dünyanın diğer yerlerinden çok önce, erken bir tarihte Hindistan'da başlamıştır. Kimileri kültürlerin tamamını geri kalmış ya da çağdışı olmakla itham etmenin salt propaganda olduğunu ve gerçeği yansıtmadığını söyler. Moderniteyi yaymak ya da onu inkâr etmek için, manipüle edilmiş kadın imajlarının nasıl kullanıldığını göreceğiz.

Cinsiyet/Cinsellik. Kadınların ve toplumsal cinsiyetin tarihine baktığımızda cinsiyet ya da cinsellik sözcükleri çokça yankılanıyor ve bu kadınların tarihinde de karşımıza çıkıyor. Cinsiyet terimi, bireyin kimliğini, diğerlerine karşı hissettiği cinsel duygulara göre tanımlamak için kullanılır. Tarih boyunca kimlikler düzcinsel/heteroseksüel/cis, gey/lezbien/homoseksüel, biseksüel ve sıklıkla cinsel kimlikle birleşmiş *kuir* olarak tanımlandı. Bu karmaşık ve hâlâ tartışmalı kategoriler 19. yüzyılın ortasında ortaya çıktı ve günümüze kadar gelişmeye devam etti. Bundan önce cinsellik sodomi gibi uygulamalarla ilişkilendirilirken, cinsiyet kimliği de benzer şekilde travestilik gibi olgularla bağlantılı görülüyordu. Cinsel eylemler hem toplum düzenini hem de açlık, veba ve ölümcül savaş zamanlarında nüfusu ikame etmeyi sağlamak için ele alınıyordu. Krallar ve kraliçeler kime karşı çekim hissederse onlarla ilişki kurabiliyorlarsa da, hanedanın devamı için karşı cinsten resmî bir partnerle seks yapmak zorundalardı. Aslında yeni bir çocuk nesli üretildiği sürece toplumun büyük kesiminde karma bir cinselliğe izin veriliyordu. Resmî anlamda heteroseksüellik bütüncül değil, gerekliydi.

Birçok tarihçinin söylediğine göre cinsellik bugünkü özgürlüğüne kavuşana dek, zaman boyunca daha az denetlenir ve daha açık hale geldi. İleride, erken dönem cinselliğin bazı yönlerini önceki yüzyıllarla kıyaslayarak inceleyeceğiz. Bugünlerde ileri sürülen argümanlardan biri de cinselliğin aslında modern zamanlarda daha fazla baskı altında tutulduğudur, çünkü birçok insan cinsel kimliğini açıklamak zorunda bırakılıyor. 20. yüzyıldan günümüze dek artarak, insanlar cinsel kimliklerini açıklamak ve cinsellik hakkında daha fazla konuşmak zorunda kaldılar. Başka bir deyişle, günümüzde sözde serbestçe konuşulabilen seks, seks hakkında konuşmanın mecburi olduğu bir

güç akımının parçası oldu. Bu bir özgürlük değil; arkadaşları bir kenara bırakalım, nüfus memurlarına, anketörlere, yetkililere, okul arkadaşlarına ve çok çeşitli kurumlara, hatta örneğin terapi gruplarındaki yabancılara bile bir açıklama yapma zorunluluğunun tezahürüdür.

Şiddet ve askerileşme. Bir başka tema olan yaygın şiddet ve askerileşme, kadınların hayatında ve bu kitabın kapsadığı yıllar boyunca toplumlarda hep mevcuttu. Kadınların askerileşmesi olgusunu çok nadir aklımıza getiririz, ama açılış paragraflarımız, dünyanın sürekli içinde bulunduğu ve askerî törenlerde, muharebe meydanı turizminde, “büyük savaşlar”da yer alan generallerin ve sıradan askerlerin heykellerinde ve pek de yeni ortaya çıktığı söylenemeyecek “güvenlik” ihtiyacı çağrılarında zirveye çıkan savaş zamanı durumu hakkında bir fikir veriyor. Geleceği güvence altına almak amacıyla nüfusu yeniden üretmek için kadınlara çağrı yapıldığını göreceğiz. Pek göze çarpmasa da tarih, kadınlara biçilen bu savaş sonrası görevler çerçevesinde, şiddetli savaşlar, devrimler, suikastlar, soykırımlar ve ayaklanmalar silsilesi biçiminde akmıştır. Bunlar en eski tarih derslerimizde önümüze konan, öğrenmeye teşvik edildiğimiz tarihsel zamanın akışını mimler.

Daha az görünür olan askerileşme ise, askerî çerçevede inşa edilen kentsel ve diğer mekânlarla ilgilidir. XIV. Louis, 17. yüzyılda askerî birlikleri için düzgün yollar yaptırmıştı. Geçen yüzyılda büyük otobanlar, tankların ve diğer büyük silahlı araçların geçişini sağlayarak köyleri yok etti ve toplum askerileştikçe geçim de bunlara bağlandı. Evler yerle bir oldu ve genellikle kadınların koruduğu mekânlar büyük zarar gördü. Geniş barajlar ve diğer sulama projeleri, alışveriş merkezleri ve diğer geniş ölçekli kalkınma girişimleri aynı amaç için yapılıyor – hepsi de mütecavizlerden, bugünün terimiyle “teröristler”den “korunma” ihtiyacının ürünü. Kimileri askerileşmeyi çoğunlukla yıllar boyunca var olan ve kadınların gündelik hayatlarını etkileyen bir olgu olarak görür. Ordulara –düzenli ordular, milisler veya çeteler– yedek kuvvet olmaları için çocukları ellerinden alınır ve temel gıda maddelerine el konur, gıdanın bile korun-

ması ve güvence altına alınması gerekir. Bu güçler kadınların hayatlarını şekillendirmiştir.

Kadınların geçmişi ve bugünü. Askerileşme örneğinde olduğu gibi, kadınların hayatlarının tarihini günümüze dek getirmek istiyoruz. Tekrar etmek gerekirse, hepimiz bir kültürün içine doğarız: Her biri kendi tarihine sahip inançlar, uygulamalar, değerler, fikirler, müzik ve sanatsal ifade biçimleri bütünüdür bu. Dolayısıyla tarihin içine doğarız; fikirlerimiz ve değerlerimiz tarihin akışıyla gelişir. Bu derin kültür, varlığımızın ufkunu şekillendirir. Onun ötesindeki dünyayı tahayyül etmekte zorlanırsınız. Günümüzdeki varlığımız, yani her birimizin hayatı, birçok biçimde tezahür eden geçmiş ile çevrilidir.

Ebeveynlerimiz kendi hikâyelerini ya da büyükanne ve büyükbabalarımızın, hatta büyük büyükanne ve babalarımızın hikâyelerini anlatabilir. Bu bir anlamda çevremizdeki büyük bir dünyaya erken bir uyumlanmadır. Hangi becerileri kullandılar, neye cesaret ettiler ve başa çıkmak zorunda kaldıkları güçlükler nelerdi? Bunların yanıtları, farkında olsak da olmasak da bizim için faydalıdır. Tarih bize insanların hayat boyunca büyük ya da sıradan manevralar yaptıklarını gösteriyor. Bu, doğdumuz eve benzer. Onun normal ve olağan olduğunu düşünebiliriz ama aslında nasıl işlediğini ve orada hangi kuralların geçerli olduğunu öğrenmek zorundayızdır. Sonra, dışarıda bir dünya olduğunu ve onun da geçmişte oluşmuş ama günümüzü şekillendiren ve bizi düzenleyen kuralları olduğunu öğreniriz. İcra ettiğimiz tüm bu kurallar nereden çıkmıştır ve ne anlama gelir? Böylesine sürekliliğe sahip düzenlemeleri değiştirmek mümkün müdür? İçine doğduğumuz ortam, erkekleri ve kadınları farklı farklı mı düzene sokar? Tarih, geçmişte kadınların nasıl yaşadıklarını, kuralları ve şartları nasıl değiştirdiklerini ya da miras aldıkları dünyaya nasıl karşı durduklarını göstererek bugünkü hayatlarımızı anlamamıza yardımcı olabilir.

Artık bazı tarih terimlerini, nasıl kullanıldıklarını ve ortaya çıkardıkları soruları bildiğimize göre, ilerleyelim.